

Олександр Вишняков,

канд. юрид. наук, доцент

Одеської національної юридичної академії

ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»

Початок читання курсів з європейського права в Одеській національній юридичній академії припадає на 1998/1999 навчальний рік, коли почав викладатися курс «Торгове право Європейського Союзу» для студентів факультету цивільного права та підприємництва, що спеціалізуються в галузі підприємницького права. У даний час цей курс читається студентам 5 курсу (9 семестр) в обсязі 64 години, до яких входять 36 годин лекцій, 12 годин семінарських занять на групу, екзамени.

В основу цього курсу покладено положення розділу II Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 1998 р., де передбачено створення нових програм у системі освіти, запровадження спеціалізації з питань Європейського Союзу у рамках навчальних програм вузів, перегляд навчальних програм правової освіти з метою їх адаптації до програм Європейського Союзу, вивчення правових засад діяльності установ ЄС. В умовах розвитку торговельних відносин із Заходом кадри, які готує факультет цивільного права та підприємництва і які спеціалізуються в галузі бізнесового права, повинні знати основи зарубіжного бізнесового права, зокрема комерційного права Європейського Союзу, тим більше, що з 40 випускників, які щорічно закінчують навчання в академії за цією спеціалізацією, майже половина працює на посадах юрисконсультів на підприємствах та в господарських організаціях, де виникає чимало проблем, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю, іноземним інвестуванням, валютним регулюванням та іншими питаннями участі нерезидентів у господарській діяльності на

території України та участі резидентів України у господарській діяльності за кордоном.

Друга половина випускників спеціалізації, як правило, працює в судах, господарських судах, нотаріаті, судово-виконавчих органах, адвокатурі, прокуратурі, інших правових установах. Це також широке поле для адаптації права України до європейських правових стандартів, бо сфера судово-арбітражної та нотаріальної практики більш динамічна та чутлива з так би мовити «адаптаційної» точки зору, ніж законодавство. На нашу думку, процес адаптації права України до права ЄС легше почати з судової практики, не очікуючи, доки будуть прийняті відповідні закони, на що потрібен немалий час. Виховання «європейської правосвідомості» в нового покоління працівників правосуддя, сприйняття випускниками відповідної суми знань з європейського права є, практично, безпосереднім прощтовхуванням європейських правових ідей у практику. Тобто, введення курсу є суто практичним заходом з підготовки фахівців-правників для господарської сфери та кадрів для сфери правосуддя з огляду на їхні потенційні можливості безпосередньо імплементувати право ЄС на український правовий ґрунт.

На щастя, останніми роками в Україні та Росії видано кілька підручників та навчальних посібників з права ЄС, в т. ч. перекладених на російську і українську мови. Складнішим питанням є забезпечення учбового процесу текстами нормативних актів ЄС та рішень Суду ЄС. У той час, коли в наявності є задовільні переклади засновницьких договорів ЄС, обсяг перекладених нормативних актів «вторинного права ЄС» сьогодні не може задовольняти. Що ж до рішень Суду ЄС, то їх перекладів зовсім немає. Можливо, було б доцільним об'єднати зусилля викладачів, що ведуть курси права ЄС, а також Міністерства юстиції України з підготовки українською мовою хрестоматії основних актів «первинного» та «вторинного» законодавства ЄС та практики Суду ЄС і Суду першої інстанції.

Дуже вчасною була б також технічна допомога з боку структур ЄС шляхом надання бібліотекам вузів, де викладається право ЄС, текстів законодавства та судової практики англійською мовою на паперових та електронних носіях. Наприклад, ОНЮА поповнює свою бібліотеку іноземними виданнями з різних джерел. Так, ряд друкованих видань з права Європейського Союзу ми одержали через американський благодійний фонд. Але бракує джерела, з якого можливо було б одержували сис-

тематичну, періодичну та повну інформацію з європейського права. Крім того, слід врахувати, що нині лише деякі студенти мають матеріальну та фактичну можливість одержувати таку інформацію через Інтернет, хоча академія вже почала вживати заходів щодо суттєвого поліпшення доступу студентів до Інтернету. Подоланню дефіциту інформації сприяє деякою мірою те, що за останні роки викладачі академії видали вже чимало наукових статей, присвячених європейській правовій проблематиці, — вони здебільшого опубліковані в журналі «Юридичний вісник» та періодичному збірнику наукових праць, що видаються в академії і тому є легкодоступними для студентів. У видавництві академії «Юридична література» вийшла монографія «Проблемы вхождения Украины в европейское правовое пространство». У підручниках, навчальних посібниках викладачів усе частіше відображається європейська правова тематика, наприклад, у щойно виданому курсі лекцій «Экологическое право Украины».

У 1998 р. в академії створено Інститут європейського права. Поки що він діє тільки як навчальний підрозділ, тобто на правах факультету, хоча за своїм статусом є не тільки навчальним, а й науковим: передбачається, як перший крок, створення в рамках інституту наукової лабораторії європейського права. Перший набір студентів до Інституту європейського права не мав жодного місця за державним замовленням. Останній набір має вже чверть місць за державним замовленням і є вірогідність росту їх кількості й надалі.

На цей поки що невеличкий факультет покладаються великі надії. Він є одним з перших навчальних підрозділів у юридичних вузах України, спеціалізованих на європейському праві. Він має особливий навчальний план, куди включено ряд курсів європейського напрямку, зокрема, з європейської політики та права. Тут передбачено, наприклад, курс права Ради Європи. На окремий курс «Право Європейського Союзу» нині відведено 88 годин лекцій та 68 годин семінарських занять протягом двох семестрів з підсумковим екзаменом. Оскільки більшість студентів інституту володіють англійською мовою, семінарські заняття з права ЄС проводяться у формі наукових студентських семінарів, на які студенти готують за методичною допомогою викладача на базі англійських літературних джерел та Інтернету наукові доповіді з окремих напрямів правового регулювання в ЄС. Такими напрямками є, зокрема, пріоритетні сфе-

ри адаптації законодавства України до законодавства ЄС, визначені Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС. Деякі з цих доповідей опубліковано у збірниках студентських наукових конференцій, що видаються в академії.

Навчання в Інституті європейського права спирається на концепцію, згідно з якою навчальний план повинен відповідати державним стандартам освіти, тобто студент має опанувати базові галузі права, що дасть йому можливість по закінченні академії працювати на будь-якій посаді, яка вимагає вищої юридичної освіти, адже європейське право має втілюватись в усіх сферах нашої правової дійсності. Так, немає сфери в правовому полі України, де непотрібним було б імплементувати європейські стандарти захисту прав людини. З іншого боку, наша концепція передбачає поглиблене вивчення питань, пов'язаних із входженням України у світовий та європейський правовий простір, адаптацією українського законодавства та правової практики до європейського права. До дисциплін спеціалізації входять, наприклад, такі: порівняльне правознавство, сучасний конституціоналізм, міжнародно-правові стандарти у сфері виконання покарань. Порівняльний характер мають такі спеціальні курси як організація юридичної допомоги, правове положення осіб у сфері цивільного та кримінального судочинства, зовнішньоекономічне право. На відміну від інших факультетів, вивчення іноземної мови в інституті ведеться протягом усього періоду навчання, причому крім основної іноземної мови — англійської, вивчаються німецька або французька (за вибором). Вивчення курсу «Право Європейського Союзу» з 2–3 курсів інституту перенесено на 4 курс, оскільки для вивчення права ЄС потрібні вже набуті знання з основних юридичних дисциплін.

Важливим чинником навчання є, звичайно, студентська практика. В Інституті європейського права вона поки що будується на принципах, загальних для всіх факультетів академії, тобто це спочатку навчально-ознайомлювальна практика, потім виробнича і переддипломна в передостанньому семестрі. Оскільки в цілому по академії забезпечено 100-відсоткове працевлаштування випускників, нині поставлено завдання домогтися такого становища, щоб на переддипломну практику студенти Інституту європейського права направлялися тільки в ті організації та установи, де вони працюватимуть по закінченні академії. Перший набір студентів інституту вийде на переддипломну

практику через півтора роки, тому вже тепер планується, що практика випускників інституту повинна бути спеціалізованою, тобто програма практики для них повинна включати окремо специфічні питання впровадження європейських правових стандартів у практичній діяльності на робочому місці.

На жаль, поточна практика правових установ України є, з погляду принципів європейського права, скоріше негативною, ніж позитивною, тобто є прикладом невідповідності європейським критеріям. Студенти ж потребують, принаймні спочатку, ознайомлення із взірцевою практикою, тобто безпосереднього ознайомлення з діяльністю європейських правових установ, зокрема, Страсбурзького суду, Суду ЄС у Люксембурзі, Європейської комісії, щоб відповідально ставитися до правової практики вітчизняної. Тому ми хотіли б звернутися до представників Європейської комісії, Британської ради, інших європейських структур з проханням надавати групам студентів (не тільки ОНЮА), що спеціалізуються на європейському праві, можливість такого ознайомлення та відповідну фінансову підтримку. Щоб якось пом'якшити дефіцит позитивного досвіду й ефективної практики, ОНЮА започаткувала співробітництво з Міністерством юстиції України, в рамках якого студенти-випускники направляються на переддипломну практику в департамент міжнародного права міністерства.

На думку всіх викладачів європейського права в Україні, яких ще, правда, не так багато, є нагальна необхідність спеціалізованого підвищення кваліфікації викладачів, включаючи стажування в європейських інституціях, тим більше, що право ЄС — це абсолютно нова галузь для української юридичної освіти, де викладачам доводиться починати буквально з нуля. Можливо, було б доцільним ставити це питання зараз, визначити контингент викладачів та звернутися по підтримку до Представництва Європейської комісії в Україні та XII Генерального директорату Європейської комісії. Є, як відомо, можливості для мобільності викладачів за міжнародними програмами. Але проекти в рамках цих програм є досить складними за структурою, розрахованими на широкий обсяг, тривалий час та побудованими на принципі взаємності. У нашому ж випадку були б бажаними заходи по підвищенню кваліфікації українських викладачів не тільки через європейські навчальні заклади, а й безпосередньо в європейських офіційних структурах, стажування короткі за

часом та невеликі за обсягом фінансування. Такі заходи могли б стати поштовхом для впровадження у майбутньому системних проектів підвищення кваліфікації українських викладачів європейського права. Тобто, йдеться про те, щоб підвищення кваліфікації в галузі європейського права стало реальністю не тільки для викладачів тих юридичних навчальних закладів, які перемагатимуть на міжнародних конкурсах, таких як, скажімо, створення консорціумів юридичних навчальних закладів, а й для всіх тих викладачів, що нині читають курси з європейського права в українських вузах. Можливо, як варіант, доцільним було б включити стажування цього контингенту викладачів окремим рядком до бюджетних асигнувань уже існуючої програми підвищення кваліфікації з права ЄС для українських державних службовців.

Oleksander Vyshnyakov

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odessa National Juridical Academy

EXPERIENCE OF TEACHING THE COURSE «EUROPEAN UNION LAW»

In 1998 we started teaching the course of «Trade Law of the European Union» (18 lectures, 6 workshops) at the Faculty of Civil Law and Enterprenenship. Its graduates must know the fundamentals of the EU commercial law since many of them work in commerce where lots of questions arise concerning participation of non-residents from the EU countries in the Ukrainian economy and of Ukrainian residents in the EU economy. A good deal of graduates work for courts of justice, notariat, advocacy, public prosecutor's office, etc. This is also a vast domain to adapt the Ukrainian law to the European law standards because judicial, arbitrary and notarial practice is more dynamic and sensitive than legislation from the, so to say, «adaptive» viewpoint. It is easier to adapt the Ukrainian law to that of the EU starting from judicial practice, not awaiting

the adapted laws to be adopted. To cultivate the «European legal awareness» in a new generation of the would-be workers of justice and to make them absorb adequate knowledge of the European Law is virtually the same as to push the European legal ideas directly into practice. In other words, the introduction of the EU Law training course is a practical step to prepare professionals with regard for their potential to implement the EU law on the Ukrainian law ground.

A complex issue is to supplement the teaching process with the availability of legal texts to read. For example, the number of the EU secondary legislation and EC Court awards translated and published in the CNS is not satisfactory for the time being. It would be expedient to join the efforts of the Ukrainian teachers of the EU Law and the Ministry of Justice in preparing a text-book on the principal EU legislative acts and their judicial practice in the Ukrainian language.

Information deficit is being improved to a certain extent by the teachers who have been within recent years more often putting forward the European legal items in their publications, textbooks and training materials. For example, the Academy's Publishing House has issued monograph «The problems of Ukraine's entrance into the European legal space». Technical assistance from the relevant EU structures and EU states would also be very timely. A special shortage is felt in the regular sources to supply information on the EU Law to the Ukrainian law teaching institutions.